

ВІДДІЛ ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВА

Попередниками сучасного відділу шевченкознавства були (ще до створення Інституту літератури) постійні комісії історично-філологічного відділу заснованої 1918 р. Української академії наук: Комісія для видавання пам'яток новітнього українського письменства та Комісія для видавання творів Шевченка, Франка, Драгоманова. Ці комісії розгорнули шевченкознавчу працю; перша з них під керівництвом академіка С. Єфремова готувала академічне видання творів Шевченка (побачили світ лише том 3 – листування, 1929, і том 4 – щоденник, 1927). У Харкові (з філією у Києві) 1926 р. засновано Інститут Тараса Шевченка, два з п'яти відділів (кабінетів) якого мали досліджувати саме біографію і творчість Шевченка. Так розпочав існування теперішній відділ шевченкознавства, де працювали відомі науковці, автори багатьох розвідок та монографій, М. Новицький, Б. Навроцький, В. Міяковський, О. Дорошкевич, М. Марковський; шевченківською тематикою займалися і директор Інституту академік Д. Багалій та вчений секретар І. Айзеншток. Політичне цькування “буржуазних” науковців та репресії наприкінці 1920–1930-х рр. зруйнували Інститут, зумовили різке загальмування літературознавчих досліджень. 1933 р. Інститут було перейменовано у Науково-дослідний інститут Тараса Шевченка, а 1936 р. в Києві утворено Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка, до складу якого увійшла Літературна комісія з видання художньої спадщини ліквідованої на той час ВУАМЛІН (Всеукраїнської асоціації марксистсько-ленінських інститутів); внаслідок цього в усьому Інституті набралось лише 14 уцілілих науковців. Але й за цих обставин, готуючись до Шевченкового ювілею 1934 р., Інститут спромігся видати 1-й і 2-й томи “Повного зібрання творів” поета (1935, 1937), “Повну збірку творів” Т. Шевченка у 5 томах (Держлітвидав, 1939). До ювілею поета 1939 р. видано 1-й і 2-й томи “Повного зібрання творів” у 10 томах, повністю завершеного у 1949–1963 рр. (томи 7–10 містили образотворчу спадщину Шевченка). Наступне “Повне зібрання творів” (у 6 т.) Шевченка випущено у 1963–1964 рр. У 1989–1993 рр. видано перші три томи “Повного зібрання творів” у 12 томах (видання не завершено). Нове “Повне зібрання творів” у 12 томах з'явилося у 2001–2014 рр.

У 1946–1984 рр. відділ очолював член-кореспондент АН УРСР професор Є. Кирилук, автор книжок “Т. Шевченко. Життя і творчість” (1959, 2-ге вид. 1964), “Шевченко і наш час” (1968), “Слово, віддане народові... Вибрані праці” (1972), “Шевченкознавчі та славістичні дослідження” (1977). Під його науковим керівництвом та за участю як співавтора вийшли колективні монографії “Шевченкознавство. Підсумки й проблеми” (1975), “Шевченківський словник” у 2 томах (1976–1977, Державна премія УРСР ім. Т. Г. Шевченка 1980), “Творчий метод і поетика Т. Г. Шевченка” (1980), “Т. Г. Шевченко. Біографія” (1984); щорічно проводилися наукові шевченківські конференції.

У відділі працювали видатні шевченкознавці, доктори наук: у 1951–1983 рр. Ю. Івакін (монографії “Сатира Шевченка”, 1959; “Стиль політичної поезії

Шевченка. Етюди", 1961; "Коментар до "Кобзаря" Шевченка", 1964–1968; "Поезія Шевченка періоду заслання", 1984; "Нотатки шевченкознавця. Літературно-критичні нариси", 1986, посмертно; один з авторів і співредактор "Шевченківського словника"; співавтор колективних монографій 1975, 1980 рр.), у 1953–1992 рр. у відділі працював доктор філологічних наук В. Шубравський (монографії "Драматургія Шевченка", 1957, 1961; "Шевченко і літератури народів СРСР",

1964; "Від Котляревського до Шевченка", 1976; співавтор колективних праць 1975, 1980, 1984 рр., "Шевченківського словника").

У 1984–1996 рр. відділом керував доктор наук В. Бородин, автор монографій "Соціально-побутові поеми Т. Г. Шевченка періоду "трьох літ" (1843–1845)" (1958), "Т. Г. Шевченко і царська цензура. Дослідження та документи. 1840–1862 роки" (1969), "Над текстами Т. Г. Шевченка" (1971), статей до "Шевченківського словника" і до шеститомної "Шевченківської енциклопедії" (2012–2015). Під його науковим керівництвом видано останні три Повні зібрання творів Тараса Шевченка (1963–1964; 1989–1993; 2001–2003 – літературна спадщина), "Твори" Т. Шевченка у 5 томах (1978–1979), 26–33-й збірники праць наукових шевченківських конференцій, збірник "Питання текстології. Т. Г. Шевченко" (1990), збірник "Листи до Тараса Шевченка" (1993). Співавтор колективних монографій 1975, 1980, 1984 рр., співупорядник і коментатор збірника "Спогади про Тараса Шевченка" (1982, 1988, 2010), упорядник низки фототипічних видань автографів і збірок Шевченкових поезій. Співавтор і співредактор "Шевченківського словника". Співупорядник двотомника творів М. Костомарова (1967) і тритомника І. Франка (1973).

У різний час у відділі працювали доктор наук Є. Шаблювський (монографії "Народ і слово Шевченка", 1962; "Гуманізм Шевченка і наша сучасність", 1964; "М. О. Некрасов і українська література", 1971; низка ін.), кандидат наук П. Приходько (монографія "Поема Т. Г. Шевченка "Сон" ("У всякого своя доля")", 1957; "Шевченко й український романтизм 30–50 рр. XIX ст."), М. Коцюбинська (монографії "Образне слово в літературному творі", 1960; "Література як мистецтво слова", 1965; "Етюди про поезику Шевченка", 1990), Л. Кодацька (монографії "З творчої лабораторії Т. Г. Шевченка", 1957; "Одноименні твори Т. Г. Шевченка", 1968; "Художня проза Т. Г. Шевченка", 1972; упорядник і коментатор збірника "Листи до Т. Г. Шевченка. 1840–1861", 1962; та ін.).

У 2000–2014 рр. відділ очолювала доктор наук В. Смілянська (монографії "Стиль поезії Т. Шевченка (суб'єктна організація)", 1981; "Біографічна шевченкіана. 1861–1981", 1984; "Святим огненним словом... Тарас Шевченко: Поетика", 1990; збірник праць "Шевченкознавчі роздуми", 2005), автор численних публікацій у наукових збірниках і журналах. Співавтор колективних праць 1975, 1980, 1984 рр., "Шевченківського словника", збірника "Питання текстології" (1990), "Історії української літератури XIX ст." (1996, кн. 2; нове видання – 2005, кн. 1), "Шевченківської енциклопедії". Співупорядник "Повного зібрання творів" Шевченка у 12 томах (2001–2003, т. 1, 2, 6). З 2015 р. відділом керує О. Боронь.

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка до 200-річчя від дня народження геніального поета і художника випустив "Шевченківську енциклопедію" в шести томах – унікальний дослідницький і довідковий проект, у якому аналітично відображено здобутки шевченкознавства за півтора століття. Над виданням шевченкознавці працювали понад двадцять років – ще від початку 1990-х рр., коли було укладено реєстр планованих статей. Особливо інтенсивно робота розгорнулася в останнє десятиріччя перед ювілеєм. У цій персональній енциклопедії завдяки застосуванню традиційних і новітніх методик і стратегій проаналізовано всю літературну й образотворчу спадщину Тараса Шевченка, детально висвітлено його біографію, місяця перебування, оточення, побут, розглянуто документи, пов'язані з навчанням, проживанням, арештом і засланням митця, мемуари, історію видання творів, вшанування пам'яті

Шевченка, рецепції його творчості, зв'язки із зарубіжними літературами і мистецтвом тощо. “Шевченківська енциклопедія” загалом містить понад 6307 статей різного обсягу – від короткої довідки до розлогого монографічного дослідження з певної проблеми, 5800 ілюстрацій, із яких 453 – на кольорових вклейках. Загальний обсяг становить 5360 сторінок (646 обліково-видавничих аркушів). Видання здійснено на замовлення Державного комітету телебачення і радіомовлення України за програмою “Українська книга”. Оригінал-макети енциклопедії в неполіграфічній якості для широко загалу доступні на сайті Інституту (ilnap.gov.ua).

Робота над проектом триває. Опубліковано окремих том “Шевченківська енциклопедія. Літературні твори” (2016), на основі відповідних статей енциклопедії підготовлено до друку видання “Тарас Шевченко і його сучасники”, відділ працює над упорядкуванням в окремі книжки інших тематичних блоків енциклопедії: “Шевченківська енциклопедія. Теорія літератури, поетика і мова”, “Шевченківська енциклопедія. Місця перебування” тощо.

В останні роки працівники відділу випустили такі видання: О. Боронь – “Повісті Тараса Шевченка і західноєвропейські літератури: Рецепція та інтертекстуальні зв'язки” (2014, 2015), “Поет і його проза: генеза, семантика і рецепція Шевченкової творчості” (2015), Д. Єсипенко – “Повісті Бориса Грінченка “Серед темної ночі” та “Під тихими вербами”: історія текстів і тексти в історії” (2015), А. Калинчук – “Історична проза І. Нечуя-Левицького: особливості поетики” (2012), Є. Лебідь-Гребенюк – “Метатекст поезії Тараса Шевченка та українська література: давня і нова доба” (2012), Р. Харчук – “Сучасна українська проза: Постмодерний період” (2008, 2-ге вид. 2011), Н. Чамата – “Лірика Тараса Шевченка. Аналізи й інтерпретації” (2014), “Дослідження з поетики: вірш, жанр, композиція” (2016), В. Смілянська упорядкувала “Життя і твори Тараса Шевченка (звід матеріалів до його біографії)” М. Чалого (2011; переклад із російської, післямова та коментарі) “Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя” О. Кониського (2014). Науковці відділу нині працюють над індивідуальними темами, зокрема, О. Боронь готує корпус спогадів про Шевченка з відповідними коментарями, Д. Єсипенко досліджує шевченкознавчу спадщину Б. Грінченка, А. Калинчук – М. Сумцова, Г. Карпінчук – М. Новицького, О. Козак збирає матеріали до шевченкознавчої бібліографії, Є. Лебідь-Гребенюк вивчає жанрову специфіку Шевченкового щоденника, В. Мовчанюк – етично-екзистенційний дискурс Шевченкової поетичної думки, Р. Харчук зосередилася на комплексі проблем “Шевченко й історія”.

Валерія Смілянська, Олександр Боронь

